

КОЛЕСНИКОВА М. В.,

доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-
економічної безпеки
(Сумський державний університет)

ЗІНЧЕНКО Г. С.,

магістр II курсу
(Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.31>

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ВИЗНАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ

Актуальність теми дослідження. Стаття присвячена дослідженню проблемних питань використання електронних доказів в адміністративному судочинстві та можливих напрямів удосконалення сучасного регулювання електронних доказів, використовуючи досвід зарубіжних країн.

За останні роки Україна стикнулася зі стрімким розвитком інформаційних технологій, коронавірусом та з військовою агресією Російської Федерації. Саме ці чинники призвели до активізації дистанційної діяльності органів та установ, зокрема і судів. Крім того, дедалі більше громадян країни почали використовувати електронні докази у процесі доказування під час розгляду справи судом з метою результативного забезпечення захисту законних прав та своїх інтересів.

Часте використання електронних доказів в адміністративному судочинстві розкрило значну кількість спірних питань, які нині все ще неврегульовані чинним законодавством, та які ускладнюють процес доказування сторонам адміністративного процесу. Дедалі більше адміністративних справ, в яких суди визнають електронні докази недопустимими згідно положень ст. 74 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) у зв'язку з порушенням порядку їх збирання, збереження та оформлення. Нажаль на практиці під час використання електронних доказів виявилася значна кількість проблемних питань як суто юридичних, так і технічних, щодо їх залучення до доказового процесу.

Саме тому постало питання щодо дослідження особливостей використання електронних доказів в адміністративному процесі та визнання їх допустимими під час розгляду справи. Аналіз європейських стандартів щодо використання електронних доказів на прикладі міжнародної організації Ради Європи показав, що Україна має звернути увагу на рекомендаційні положення Ради Європи та її органів задля врегулювання спірних питань електронних доказів та результативного їх використання в адміністративному процесі.

На основі проведеного аналізу та ознайомлення з європейськими стандартами щодо використання електронних доказів, нами були розглянуті пропозиції науковців та запропоновані власні підходи до вирішення спірних питань щодо використання електронних доказів в адміністративному судочинстві.

Ключові слова: електронні докази, Рада Європи, принципи, Рекомендації, Європейський суд з прав людини.

Kolesnikova M. V., Zinchenko H. S. Directions for improving the administrative procedural legislation of Ukraine regarding the recognition of electronic evidence

The article is devoted to the study of problematic issues of the use of electronic evidence in administrative proceedings and possible directions for improving the modern regulation of electronic evidence, using the experience of foreign countries.

In recent years, Ukraine has faced the rapid development of information technologies, the coronavirus, and the military aggression of the Russian Federation. It was these factors that led to the activation of remote activities of bodies and institutions, including courts. In addition, more and more citizens of the country began to use electronic evidence in the process of proving during the court proceedings in order to effectively ensure the protection of legal rights and their interests.

The frequent use of electronic evidence in administrative proceedings has revealed a significant number of controversial issues, which are still not regulated by the current legislation, and which complicate the process of evidence for the parties to the administrative process. There are more and more administrative cases in which courts recognize electronic evidence as inadmissible in accordance with the provisions of Article 74 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine (hereinafter referred to as the Code of Administrative Procedure of Ukraine) due to violation of the procedure for their collection, preservation and processing. Unfortunately, in practice, during the use of electronic evidence, a significant number of problematic issues, both purely legal and technical, regarding their involvement in the evidentiary process were revealed.

That is why the question arose regarding the study of the peculiarities of the use of electronic evidence in the administrative process and their recognition as admissible during the case review. The analysis of European standards regarding the use of electronic evidence on the example of the international organization of the Council of Europe showed that Ukraine should pay attention to the advisory provisions of the Council of Europe and its bodies in order to settle controversial issues of electronic evidence and their effective use in the administrative process.

On the basis of the conducted analysis and familiarization with European standards regarding the use of electronic evidence, we considered the proposals of scientists and proposed our own approaches to solving controversial issues regarding the use of electronic evidence in administrative proceedings.

Key words: *electronic evidence, Council of Europe, principles, Recommendations, European Court of Human Rights.*

Вступ. Перш за все, слід наголосити на тому, що поштовхом для розширення засобів доказування в Україні стало прийняття у 2003 р. Цивільного кодексу України, та Законів України «Про електронні документи і електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис», де вперше було закріплено електронний документ як форму документа, та в подальшому поширення у різних сферах суспільного життя, зокрема в судочинстві. Однак, до прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» в 2017 р. електронні документи відносилися до письмових, а вже електронні носії, що містили аудіовізуальну інформацію – до речових доказів [1].

Нині поняття електронних доказів в адміністративному судочинстві закріплене в ст. 99 КАСУ, яка передбачає, що електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні

документи (текстові документи, фотографії, графічні зображення, плани, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), мультимедійні, текстові, та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі [2].

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження проблемних питань використання електронних доказів в адміністративному судочинстві та можливих напрямів удосконалення сучасного регулювання електронних доказів.

Результати дослідження. Сьогодні європейська спільнота розуміє наскільки нові технології та доступ до мережі Інтернет впливають на правила та способи доказування в судочинстві. Електронні докази багато в чому відрізняються від інших типів доказів, і тому під час роботи з електронними доказами в судах чи інших компетентних органах, які виконують судові функції, виникає значна кількість спірних питань. Такі виклики вказують на необхідність покращення знання про електронні докази та роботу з ними.

Ми хочемо зосередити нашу увагу саме на діяльності у сфері електронних доказів міжнародної організації Ради Європи, до якої входить 46 держав-членів, зокрема і Україна.

Так, 30 січня 2019 р. Комітет Міністрів Ради Європи затвердив «Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи щодо електронних доказів у цивільних та адміністративних процесах» (далі – Рекомендації), де визначено основні принципи щодо використання електронних доказів в цивільних та адміністративних судочинствах, які слугують державам-членам практичним інструментом, щоб допомогти їм адаптувати роботу їхніх судових та інших органів щодо використання таких доказів під час вирішення спорів та уникнення проблем, які виникають у зв'язку з таким використанням. При цьому, слід вказати, що у преамбулі Рекомендацій пояснюється, що ці керівні принципи повинні застосовуватися лише в тій мірі, в якій вони не суперечать національному законодавству, і що вони не мають обов'язкової сили, вони не прагнуть гармонізувати національне законодавство держав-членів. Ці настанови не слід тлумачити як такі, що приписують конкретну юридичну цінність певним формам електронних доказів [3].

Варто почати з того, що у вказаних Рекомендаціях встановлено, що електронні докази – це докази, отримані з даних, які містяться на будь-якому пристрої або створені ним, функціонування якого залежить від програмного забезпечення або даних, що зберігаються або передаються через комп'ютерну систему чи мережу. Вони можуть мати форму тексту, відео, фотографій або звуків. Суди не повинні відхиляти електронні докази та не повинні заперечувати їх юридичну силу лише тому, що вони зібрані та/або подані в електронній формі. Електронні докази повинні оцінюватися так само, як і інші види доказів, зокрема щодо їх допустимості, точності, цілісності та автентичності, вони не повинні дискримінуватися та не мати переваг перед іншими видами доказів. У цьому відношенні суди також повинні прийняти технологію нейтрального підходу. Цікавим є те, що Рекомендації вказують, що суди не повинні заперечувати юридичну силу електронних доказів лише через відсутність вдосконаленого або кваліфікованого електронного підпису [4].

Стосовно збирання та передання електронних доказів, то Комітетом Міністрів Ради Європи було встановлено, що електронні докази слід збирати належним і безпечним способом і передавати їх до суду за допомогою надійних служб, наприклад довірчих служб. Зважаючи на те, що існує вищий ризик потенційного знищення або втрати електронних доказів порівняно з неелектронними доказами, держави-члени мають встановити процедури безпечного вилучення та збору електронні докази. Електронні докази необхідно збирати, структурувати та управляти таким чином, щоб полегшити їх передачу до інших судів, зокрема до апеляційного суду, з огляду на це слід заохочувати та сприяти передачі електронних доказів електронними засобами, щоб підвищити ефективність судового розгляду. Що стосується надійності, то суди повинні враховувати всі відповідні фактори щодо джерела та автентичності електронних доказів. Наскільки це дозволяє національна правова система та на розсуд суду, слід вважати надійність електронних даних за умови, що особу підписанта можна бути перевірені, а цілісність даних захищена, якщо і доки не буде обґрунтованих сумнівів у протилежному [3]. З приводу цього, у справі №30544/96 García Ruiz

v. Spain Європейський суд з прав людини зазначив, що хоча ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції) гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює жодних правил щодо прийнятності доказів або способу їх оцінки, тому це, в першу чергу, питання регулювання національним законодавством і національними судами [5].

Крім того, Рекомендаціями передбачається, що поведження з електронними доказами не повинно бути не вигідним для сторін у адміністративному процесі. Якщо суд вимагає від сторони надати роздруковані електронні докази, така сторона не повинна бути позбавлена можливості надати відповідні матеріали [3]. У справі №7183/11 Letinčić v. Croatia Європейський суд з прав людини наголосив на тому, що принцип рівності сторін передбачає, що кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свої доводи, включно зі своїми доказами, за умов, що вони не ставлять її в суттєво не вигідне становище по відношенню до її опонента [6].

Загалом, окрім розглянутих Рекомендацій, у якості подальших дій щодо удосконалення політики відносно електронних доказів, Європейський комітет з питань правового співробітництва підготував методичні рекомендації, спрямовані на надання практичних вказівок щодо поведження з електронними доказами в цивільних та адміністративних процесах для судів та інших компетентних органів, у тому числі для сторін процесу, практикуючих юристів [7].

Окремо слід звернути увагу і на практику Європейського суду з прав людини, оскільки наразі суд не має конкретної позиції щодо відповідності та допустимості електронних доказів. Та попри це існує значна кількість справ, де електронні докази визнавалися допустимими під час доказового процесу. Так, у справі №38263/08 Georgia v. Russia, суд, розглядаючи звіт «Супутникові зображення високої роздільної здатності та конфлікт у Південній Осетії», опублікований Американською асоціацією сприяння розвитку науки, встановив, що аналіз супутникових знімків у звіті являє собою об'єктивний доказ, який стосується питань, які були оспорювані у справі, і, зокрема, причини пошкодження будинків у Грузії [8]. Особливо важливим є те, що існують випадки, коли електронні докази, взяті не з відкритих джерел, були визнані релевантними для підтвердження заяв про те, що конкретні дії органів державної влади порушували права та свободи Конвенції. Наприклад, використання у справі №75186/12 Navalnyy and Gunko v. Russia відеозапису, який показував, що спосіб затримання першого заявника не був необхідним для доставлення його до відділення поліції [9].

Таким чином, на основі вищезазначеного, можемо сказати, що дійсно важливим є те, що міжнародні європейські установи звертають увагу на технологічні зміни у світі і їх наслідки у формі появи електронних доказів, та поширюють керівні принципи щодо ефективного використання їх у судочинстві. На нашу думку, Україна має звернути увагу на рекомендаційні положення Ради Європи та її органів задля врегулювання спірних питань електронних доказів та результативного їх використання в адміністративному процесі.

На основі проведеного аналізу та ознайомлення з деякими європейськими стандартами щодо використання електронних доказів, пропонуємо наступні напрями удосконалення сучасного регулювання електронних доказів в адміністративному процесі в Україні.

По-перше, з метою розмежування понять «оригінал» та «копія» електронного доказу для подальшого уникнення суперечностей, вважаємо за потрібне внести зміни до ст. 99 КАСУ та закріпити поняття «оригінал електронного доказу» та поняття «копія електронного доказу».

По-друге, враховуючи те, що нині так і не врегульовано порядок засвідчення електронних копій електронного доказу, пропонуємо внести зміни до ст. 99 КАСУ та ст. 34 Закону України «Про нотаріат» та викласти положення у такій редакції: «Електронна копія електронного документа засвідчується у нотаріальному порядку відповідно до Закону України «Про нотаріат». На нашу думку, нотаріус, як уповноважена законом особа, може взяти на себе обов'язок стверджувати, що саме конкретна копія електронного доказу знята з відповідного електронного доказу, з огляду на те, що у нього є доступ до всіх необхідних реєстрів та технічна можливість.

По-третє, істотною перешкодою для цілкового врегулювання електронних доказів як засобів доказування є відсутність єдності з приводу різних видів електронних доказів (наприклад, електронні документи, скріншоти, відео та аудіо) у теорії доказування, саме тому постає необхідність у чіткій класифікації електронних доказів за їх внутрішнім змістовим наповненням та форматом існування.

По-четверте, однією із нагальних проблем відносно електронних доказів є неврегульованість порядку збирання, збереження та чіткого оформлення різних видів електронних доказів, зважаючи на це ми вважаємо за доцільне додати окреме положення до КАСУ, яке б передбачувало основні принципи щодо цього.

По-п'яте, з метою збереження електронних доказів, оскільки трапляються різні випадки із їх пошкодженням чи видаленням, наприклад, проникнення вірусу в систему, розглянути варіанти захисту електронних доказів. С.В. Дяченко та В.Р. Шевчук пропонують для вирішення цієї проблеми, розбудову системи блокчейна, тобто технології, яка буде забезпечувати високий рівень обліку та ідентифікації інформації, надає можливість користувачам поширювати дані в мережі, а також працювати у цій системі одразу декільком користувачам, зафіксувавши кожну проведену транзакцію. На думку вчених, цей спосіб електронного документообігу являється прогресивним та вже застосовується багатьма країнами, адже він викликає довіру до правдивості електронних даних [10, с. 149]. Зі свого боку С.О. Кравцов, А.С. Завгородня та А.О. Точій визначають окрему проблему як порушення приватності листування особи, оскільки відсутнє єдине спеціальне сховище для збереження таких доказів після завершення судового розгляду та вирішення справи по суті, яке б не дозволяло в подальшому внесення змін чи спотворення наданого електронного доказу, зокрема використання електронного цифрового підпису сторонніми особами з метою рейдерського захоплення або засвідчення документів. На жаль, нині навіть спеціалісти з ІТ-технологій не можуть впевнено відповісти на запитання стосовно можливих втручань зацікавлених осіб в електронні файли [11, с. 223].

І на останок, з огляду на те, що існує високий ризик підробки та знищення електронних доказів, який викликає сумніви у їх достовірності та належності, вважаємо за потрібне запровадити механізм захисту електронних доказів від підробки або знищення, зокрема доповнити положення КАСУ статтею «Порядок забезпечення електронних доказів».

Таким чином, зважаючи на вищезазначене, вважаємо, що запропоновані та розглянуті нами підходи до вирішення спірних питань щодо використання електронних доказів в адміністративному процесі піднімуть доказовий процес в адміністративному судочинстві в Україні на новий рівень та зроблять його ще більш ефективним. Загалом питання регулювання електронних доказів в адміністративному судочинстві залишається актуальним для наступних досліджень.

Висновки. Аналіз європейських стандартів щодо використання електронних доказів на прикладі міжнародної організації Ради Європи показав, що Україна має звернути увагу на рекомендаційні положення Ради Європи та її органів задля врегулювання спірних питань електронних доказів та результативного їх використання в адміністративному процесі.

На основі проведеного аналізу та ознайомлення з європейськими стандартами щодо використання електронних доказів, нами були розглянуті пропозиції науковців та запропоновані власні підходи до вирішення спірних питань щодо використання електронних доказів в адміністративному судочинстві. Вважаємо, що розглянуті шляхи удосконалення піднімуть доказовий процес в адміністративному судочинстві в Україні на новий рівень та зроблять його ще більш ефективним. Загалом питання регулювання електронних доказів в адміністративному судочинстві залишається актуальним для наступних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3 жовтня 2017 р. 2147-VIII.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV.
3. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on electronic evidence in civil and administrative proceedings. Council of Europe: website. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680902e0c.
4. Explanatory Memorandum. Council of Europe: website. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680902e0c.
5. García Ruiz v. Spain (no.30544/96): judgment. HUDOC European Court of Human Rights: website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58907%22%7D>.
6. Letinčić v. Croatia (№7183/11): judgment. HUDOC European Court of Human Rights: website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-162422&filename=CASE%20OF%20LETIN%20C4%8CI%20C4%86%20v.%20CROATIA.docx&logEvent=False>.
7. Electronic evidence in civil and administrative proceedings. Council of Europe : website. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-electronic-evidence-and-explanatory-memorandum/1680968ab5>.
8. Georgia v. Russia (№38263/08): judgment. HUDOC European Court of Human Rights : website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-274%22%7D>.
9. Navalnyy and Gunko v. Russia (№75186/12) : judgment. HUDOC European Court of Human Rights : website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-205817%22%7D>.
10. С.В. Дяченко, В.Р. Шевчук Електронні засоби доказування в цивільному процесі. *Правова держава*. 2021. № 42. С.145–153.
11. Кравцов С.О., Завгородня А.С., Точій А.О. Особливості використання електронних доказів у системі засобів доказування в цивільному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 220–223.

